

DOMINIK RYDIAN¹

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Teologiczny

Sakrament chrztu w katechezie szkolnej

Sacrament of baptism in school catechesis

WSTĘP

Katechizm Kościoła katolickiego, podejmując tematykę związaną z sakramentem chrztu, podkreśla, że jest on fundamentem całego chrześcijańskiego życia, bramą wprowadzającą człowieka w życie duchowe i otwierającą dostęp do innych sakramentów. Wskazuje też na jego zasadnicze skutki: wyzwolenie od grzechu i odrodzenie jako synowie Boży, wszczepienie w Chrystusa i Kościół oraz otrzymanie udziału w jego posłannictwie². Już takie pobieżne spojrzenie na ten sakrament pozwala dostrzec jego potężny ładunek religijno-moralny. Stąd Kościół zachęca, by na każdym etapie swego życia jak najgłębiej przeżywać swój chrzest³. W takim procesie, szczególnie w okresie dzieciństwa i dorastania, chrześcijaninowi pomagają wysiłki katechetyczne Kościoła, zwłaszcza te związane z katechezą szkolną. Wyżej wymieniony *Katechizm* czynność tę akcentuje wtedy, kiedy sakrament chrztu nazywa „oświeceniem”. W jego ujęciu osoba ochrzczona otrzymująca w chrzcie Słowo, będące światłością „prawdziwą, która oświeca każdego człowie-

¹ Dominik Rydian urodził się w Poznaniu, w 1987 roku. W 2011 r. ukończył studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i uzyskał tytuł zawodowy magistra. Jeszcze w tym samym roku podjął dalsze kształcenie, rozpoczynając podyplomowe studia teologii na tym samym wydziale. W 2014 r. ukończył pierwszą część tych studiów (cykl *ad licentiam in theologia*) i uzyskał tytuł licencjata teologii. Obecnie podjął dalszą część studiów podyplomowych (*ad Lauream*), chcąc napisać i przedstawić rozprawę doktorską z zakresu teologii duchowości. Ponadto od pięciu lat pracuje zawodowo jako katecheta. Aktualnie w Zespole Szkół w Kleszczewie, katechizując zarówno uczniów ze szkoły podstawowej, jak i gimnazjum.

² Por. *Katechizm Kościoła katolickiego* (11.X.1992), Poznań 1994, 1213.

³ Por. J. Misiurek, *Wiara i sakramenty w życiu duchowym*, Częstochowa 2013, s. 213.

ka” (J 1,9), po „oświeceniu” dokonującym się przez pouczenie katechetyczne staje się „synem światłości” i samą „światłością” (Ef 5,8)⁴.

W niniejszym artykule zostanie przeanalizowane, na ile tematyka związana z sakramentem chrztu jest obecna w katechezie, w szkole podstawowej i gimnazjum. Zawężenie tematu do tego typu szkół wynika z dwóch zasadniczych czynników. Czas edukacji w tych szkołach to okres mocno wpływający na późniejszą drogę wiary chrześcijanina, ponieważ najpierw poznaje on jej podstawy, by później pod koniec szkoły podstawowej i w gimnazjum, pomimo pojawiających się kryzysów wiary, był w stanie wypracować dojrzałą jej formę i przejąć za nią odpowiedzialność. Takie ograniczenie tematu zostało podyktowane także ze względu na doświadczenie pracy katechetycznej autora w tego typu szkołach. W celu dokonania rzetelnej analizy podejmowanej kwestii w pierwszej części artykułu przebadany będzie dokument regulujący kształt katechezy szkolnej, a mianowicie *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. W kolejnej części analizie poddane będą wybrane programy nauczania religii. Ponieważ celem artykułu nie jest badanie wszystkich programów nauczania także w kontekście tematyki chrzcielnej, dlatego przywołane zostaną tylko te, które są autorstwa Konferencji Episkopatu Polski i wobec tego są wzorcowymi tego typu dokumentami, na których podstawie powstaje większość podręczników szkolnych, w tym dwa spośród trzech wymienionych w trzeciej części. To właśnie ta część artykułu będzie poświęcona wykazaniu, na ile i w jaki sposób wskazane w tych pozycjach kwestie chrzcielne są realizowane przez podręczniki szkolne i przewodniki metodyczne. Pod uwagę zostaną wzięte przy tym tylko te, które najczęściej są używane w polskich diecezjach. Po takim zreferowaniu wyżej wymienionych kwestii w zakończeniu podjęta tematyka zostanie podsumowana i poddana ocenie. Wyciągnięte też zostaną konkretne wnioski i postulaty.

I. PODSTAWA PROGRAMOWA KATECHEZY KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W POLSCE O SAKRAMENCIE CHRZTU

Jak już wyżej wskazano, najważniejszym dokumentem kościelnym regulującym kształt katechezy szkolnej w Polsce jest *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. Dokument ten opracowany i wydany został przez Komisję Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, po wcześniejszym jej przyjęciu podczas 351. zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu Polski w Warszawie w dniu 8 marca 2010 roku. Zasadniczym jego celem jest nakreślenie ram, które z jednej strony pozwoliłyby twórcom programów i podręczników do religii uwzględnić potrzeby środowisk, w jakich wychowują się

⁴ Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, dz. cyt., 1216.

dzieci i młodzież, a z drugiej zachować pewną jednolitość katechetyczną w całym kraju. Oprócz tego ma on za zadanie zapewnić integralność treści religijnych na poszczególnych poziomach edukacyjnych, począwszy od szkoły podstawowej. Ponadto jest on adresowany do katechetów, ma im służyć w określaniu wymagań, jakie mogą stawiać uczniom na lekcjach religii, i działań, które w związku z tym powinni podjąć⁵. *Podstawa* składa się z wprowadzenia i sześciu rozdziałów, z których każdy poświęcony jest poszczególnym etapom edukacyjnym i katechezie specjalnej, adresowanej do osób niepełnosprawnych fizycznie lub intelektualnie⁶. Z kolei każdy z rozdziałów zawiera: charakterystykę psychologiczną dzieci i młodzieży na danym etapie edukacyjnym, *Podstawę programową nauczania religii* w przedszkolu i szkole obejmującą cele katechetyczne, nazywane także wymaganiami ogólnymi, zadania nauczyciela religii, treści, czyli wymagania szczegółowe oraz zalecane warunki i sposób ich realizacji. Oprócz wyżej wymienionych elementów na każdym etapie edukacyjnym dokument wskazuje treści, wymagania szczegółowe innych przedmiotów szkolnych, które mogą służyć korelacji międzyprzedmiotowej, oraz propozycje współpracy środowisk katechetycznych (rodziny i parafii)⁷.

⁵ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2010, s. 4, 10-11. Wskazana wyżej *Podstawa programowa* z 2010 roku jest nowelizacją poprzedniego tego typu dokumentu z 20 czerwca 2001 roku. Taka nowelizacja była konieczna ze względu na dostosowanie nauczania religii do zmian zachodzących w programach nauczania innych przedmiotów szkolnych oraz ze względu na niedoskonałości występujące w poprzedniej *Podstawie*; zob. tamże, s. 12. Z kolei najbardziej podstawowe informacje dotyczące tego typu dokumentu można znaleźć w książce *Dydaktyka katechezy*, w części poświęconej przygotowaniu się katechety do nauczania religii (zob. J. Szpet, *Dydaktyka katechezy*, Poznań 1999, s. 277). Podobne informacje można również odszukać w artykule Piotra Tomasika poświęconym wyjaśnieniu podstawowych pojęć, jakie stosowane są w *Podstawie* i programach nauczania, w części dotyczącej dokumentów systemu edukacji (zob. P. Tomasik, *Terminologia w programach nauczania religii w szkole*, w: *Wokół Podstawy programowej i Dyrektorium katechetycznego*, red. A. Bałoniak, Poznań 2001, s. 9-10).

⁶ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy...*, dz. cyt., s. 6-7. Istnieją cztery etapy edukacyjne, poprzedzone nauczaniem przedszkolnym: klasy I-II szkoły podstawowej, klasy IV-VI szkoły podstawowej, gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalne. Dodatkowo *Podstawa* omawia katechezę specjalną, adresowaną do osób znajdujących się w sytuacjach szczególnych (niepełnosprawnych i nieprzystosowanych); zob. tamże, s. 11. Szczegółową analizę każdego wyżej wymienionego etapu edukacyjnego znaleźć można w przywołanym już artykule Piotra Tomasika; zob. P. Tomasik, *Terminologia w programach nauczania...*, dz. cyt., s. 8-9.

⁷ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy...*, dz. cyt., s. 11-12. Wyżej wymienioną terminologię używaną przez poprzednią i obecnie obowiązującą *Podstawę* oraz inne dokumenty traktujące o nauczaniu religii omawia P. Tomasik w przywołanej już publikacji; zob. P. Tomasik, *Terminologia w programach nauczania...*, dz. cyt., s. 11-12. Kwestię terminologii *Podstawy* podejmuje również w jednym ze swoich artykułów Jan Szpet. On też wyjaśnia, dlaczego należy mówić o podstawie programowej katechezy, a nie lekcji religii; zob. J. Szpet, *Podstawa Programowa Katechezy*, w: A. Bałoniak, *Wokół Podstawy programowej i Dyrektorium katechetycznego*, Poznań 2001, s. 20-23, 26-27. Z kolei, jak umiejętnie korzystać z *Podstawy*, można dowiedzieć się, analizując artykuł: *Jak korzystać z Podstawy programowej*. Artykuł stanowi zapis warsz-

Pierwszy etap edukacyjny dotyczy uczniów z klas I-III szkoły podstawowej. Katecheza na tym poziomie jest wprowadzeniem w sakramenty pokuty i Eucharystii, do których uczeń pierwszy raz przystępuje pod koniec trzeciej klasy. To też jest jej zasadnicze zadanie na tym poziomie. Jego wypełnienie ma dokonywać się nie tylko poprzez wprowadzenie w rozumienie tych sakramentów, ale nade wszystko dzięki interpretacji życia w świetle wiary, w duchu rozwinięcia pojmowania dziecięstwa Bożego mającego swój początek w chrzcie świętym⁸. Analizując całość podstawy na tym poziomie, można się przekonać, na ile są obecne i w jaki sposób przedstawiane są zagadnienia dotyczące chrztu. W ramach rozwijania poznania wiary uczeń winien wskazać owoce chrztu i zobowiązania wynikające z jego przyjęcia. Z kolei dzięki obecności na religii elementów dotyczących wychowania liturgicznego katechizowany poznaje nie tylko wszystkie sakramenty, ale też podstawowe gesty, znaki i symbole liturgiczne związane z sakramentem chrztu. Zgłębia także podstawowe elementy świętowania Wielkanocy, które mocno powiązane są przecież z tematyką chrzcielną. Z kolei poprzez wychowanie do życia wspólnotowego uczeń dowiadyuje się, że Kościół jest p r z e s t r z e n i ą gromadzenia się wspólnoty wierzących. Ma również możliwość poznania sposobów budowania samej wspólnoty i jedności w parafii. Ponadto dzięki poznanim czynkom miłosierdzia uczy się, co może uczynić dla Kościoła oraz wspólnoty świeckiej. W dalszym ciągu poprzez wprowadzenie do misji przyswajają sobie sposoby pełnienia w codziennym życiu czynów apostołskich⁹.

Kolejny etap edukacyjny dotyczy uczniów klas IV-VI szkoły podstawowej. Po spotkaniu z Chrystusem po raz pierwszy w sakramencie pokuty i Eucharystii przed młodym chrześcijaninem stają teraz nowe wyzwania związane z jego wiarą. Wynikają one głównie z przemian fizyczno-psychicznych w nim zachodzących i powodujących pojawienie się konfliktów zewnętrznych i wewnętrznych, ale też rozluźnienie więzi rodzinnych oraz odrzucenie dotychczasowych autorytetów. To także sprzyja szukaniu kontaktów poza domem w grupach rówieśniczych, nieraz o cha-

tatów, które miały miejsce w 1999 roku w Poznaniu. Choć dotyczy on poprzedniej *Podstawy*, właściwie jej projektu, to zawiera on kilka uwag, które mogą okazać się przydatne przy korzystaniu z obecnie obowiązującego tego typu dokumentu; zob. K. Wawrzyniak, *Jak korzystać z Podstawy Programowej*, w: *Katecheza wobec zadań nowej szkoły. Materiały z sympozjum zorganizowanego w dniach 22 maja i 18 września 1999 r.*, red. D. Jackowiak, J. Szpet, Poznań 1999, s. 77-82.

⁸ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy...*, dz. cyt., s. 26-28. *Podstawa* wymienia na tym etapie następujące zadania katechezy: rozwijanie poznawania wiary, wychowanie liturgiczne, formację moralną, wychowanie do modlitwy, wychowanie do życia wspólnotowego oraz wprowadzenie do misji. Jak już wyżej wskazano, zadaniom tym odpowiadają zadania nauczyciela religii, a także treści – wymagania szczegółowe; zob. tamże, s. 29-32. Natomiast kwestię kształtu wychowania liturgicznego na tym poziomie ujętego w *Podstawie* i korelacji nauczania religii z mistagogią liturgiczną omawia szczegółowo Stanisław Araszczuk w książce poświęconej korelacji mistagogii liturgicznej z *Podstawą*; zob. S. Araszczuk, *Mistagogia liturgiczna i jej korelacja z dokumentem „Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Wrocław 2012, s. 90-118.

⁹ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy...*, dz. cyt., s. 26-28.

rakterze destrukcyjnym. Uczeń na tym poziomie ma również często problemy z dostosowaniem swego postępowania do nowych zadań i ról społecznych. Wszystko to przyczynia się do pojawienia zagrożeń dla jego życia religijnego, wśród których najczęstszym jest brak potrzeby kontaktu z Bogiem. Do tego dochodzi tendencja do zaniebywania praktyk religijnych, a także koniec religijności autorytarnej, gdzie znaczącą rolę odgrywało przenoszenie cech osób dorosłych, głównie ojca i matki, na obraz Boga. Wskutek tego przed katechizowanym stoi nie lada zadanie. By jego wiara mogła się ostać, winien on nawiązać osobisty kontakt z Bogiem. Z pomocą w tym procesie ma mu przyjść między innymi szkolna katecheza¹⁰. Jej zasadniczym zadaniem jest definitywne wprowadzenie w przymierze z Panem, aby nim żyć na co dzień. Dokonuje się to poprzez położenie nacisku na misterium Chrystusa, w którym uczeń ma udział poprzez przyjmowanie sakramentów¹¹. Dlatego przybiera ona charakter mistagogiczny. Wysiłki te *Podstawa programowa* ujmuje w pięciu wymaganiach ogólnych nazywanych celami katechetycznymi, mającymi tak jak poprzednio swoje rozwinięcie w zadaniach katechezy i nauczyciela religii oraz w treściach – wymaganiach szczegółowych¹². Uważna lektura i analiza tych kwestii pozwala dostrzec obecność i na tym etapie problematyki chrzcielnej. W ramach wychowania liturgicznego uczeń ma poznać symbolikę liturgiczną, głębiej same sakramenty, ich podział i istotę, biblijne podstawy oraz czynności wykonywane podczas sakramentów. Dzięki temu może odkryć ich znaczenie w chrześcijańskim życiu i konsekwencje wynikające z ich przyjęcia, zwłaszcza chrztu, Eucharystii i pokuty. Ponadto wychowanie do życia wspólnotowego pozwala mu rozwijać poczucie przynależności do różnych wspólnot, w tym szczególnie do Kościoła, odpowiedzialności za niego, zaprasza go też do wzięcia czynnego uczestnictwa w jego życiu. Natomiast wprowadzenie do misji pozwala zaangażować mu się w misję Chrystusa, poprzez włączenie się w różne formy apostołstwa i pomocy misjom *ad gentes*¹³.

¹⁰ Por. tamże, s. 37-38.

¹¹ Por. K. Misiaczek, *Mistagogia w katechezie*, w: opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAK/km_mistagogia_wk.html#, [dostęp 8.01.2015].

¹² Por. Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy...*, dz. cyt., s. 38-40. *Podstawa* wymienia te same zadania katechezy, co przy poprzednim etapie edukacyjnym, tj. rozwijanie poznania wiary, wychowanie liturgiczne, formację moralną, wychowanie do modlitwy, wychowanie do życia wspólnotowego oraz wprowadzenie do misji. Choć są one te same, to w związku z wszechstronnym rozwojem ucznia znajdującego się na kolejnym poziomie edukacyjnym zadania nauczyciela religii i treści – wymagania szczegółowe są zupełnie inne; zob. tamże, s. 40-42. Z kolei wymiar mistagogiczny, który na tym etapie ma szczególnie charakter, analizuje Stanisław Araszczyk w przywołanej już książce. Podobnie jak przy poprzednim poziomie, omawia najpierw kwestię wychowania liturgicznego dzieci z klas IV-VI szkoły podstawowej zarysowaną przez *Podstawę*, a później korelację nauczania religii z mistagogią liturgiczną; zob. S. Araszczyk, *Mistagogia liturgiczna...*, dz. cyt., s. 122-144.

¹³ Por. Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy...*, dz. cyt., s. 38-40.

Po zakończeniu szkoły podstawowej uczeń rozpoczyna naukę w gimnazjum. *Podstawa* katechezę na tym poziomie definiuje jako katechezę wyznania i rozumienia wiary. Stąd jej zasadniczym celem jest wychowanie katolika świadomego i odpowiedzialnego za swoją wiarę, potrafiącego prawdziwie kochać Boga, Kościół i Ojczyznę. Nie jest to jednak łatwe zadanie, chociażby ze względu na przemiany biologiczne, intelektualne i psychiczne, jakie zachodzą w gimnazjaliście na skutek dorastania. Do tego dochodzi tendencja do popadania w konflikty z innymi w związku z pragnieniem samodzielności i niezależności, kryzys tożsamości budzący lęk przed pogardą oraz bunt przed fałszem, hipokryzją, obojętnością, krytyką ze strony ludzi, a także konieczność stawiania pytań natury egzystencjalnej, w tym o sens życia czy np. potrzebę uczenia się. W końcu temu wszystkiemu towarzyszy zmienność nastrojów i uczuć. Tak rozchwiejany emocjonalnie gimnazjalista podatny jest na różnego rodzaju wątpliwości religijne, które powodują niepewność i niestałość religijną. Sam zaś bojąc się krytyki ze strony innych, odrzucając dotychczasowe autorytety, jest bardzo krytyczny wobec Kościoła i osób go reprezentujących.

To jego zdystansowanie się wobec sfery religijnej pogłębiają dodatkowo jeszcze problemy wynikające z dojrzewania seksualnego. Dlatego bardzo ważne na tym etapie jest położenie nacisku na tematykę związaną z sakramentem pokuty i pojednania oraz stworzenie młodemu człowiekowi możliwości skorzystania z kierownictwa duchowego. Oprócz tego wzmoczony rozwój intelektualny nie pozwala na otaczającą go rzeczywistość patrzeć inaczej, jak tylko bardzo krytycznie. To z kolei powoduje zachwianie świata wartości i pojawienie się niebezpieczeństwa zaakceptowania przez niego relatywizmu moralnego. Chcąc zatem wychować katolika świadomego i odpowiedzialnego, *Podstawa* w wymaganiach ogólnych akcentuje, by szczególnie nacisk położyć m.in. na analizę i interpretację tekstu biblijnego, poznanie i interpretację wydarzeń historiozbowych, kształtowanie sumienia, postaw moralnych oraz samooceny na podstawie najwyższych wartości, takich jak miłość Boga i Kościoła. Wśród tych wymagań jest też nawiązanie do tematyki chrzcielnej. Dotyczy ono przygotowania do sakramentu bierzmowania, które ma dokonywać się w klimacie rozwijania świadomości chrztu nie jako jednorazowego wydarzenia, ale procesu obejmującego całe jego życie. W tej perspektywie kandydat do bierzmowania ma też dojść do przekonania, że sakrament dojrzałości chrześcijańskiej jest istotnym etapem inicjacji chrześcijańskiej, ponieważ dopełnia chrzest oraz prowadzi do głębokiego przeżywania Eucharystii¹⁴. Tak sprecyzowane wymagania szczegółowe, podobnie jak na poprzednich etapach, realizowane są w ramach określonych zadań katechez

¹⁴ Por. tamże, s. 50-52. Szczegółową analizę kształtu wychowania liturgicznego w gimnazjum nakreślonego przez *Podstawę* oraz korelacji nauczania religii z mistagogią liturgiczną znaleźć można we wskazanej już książce Stanisława Araszczuka; zob. S. Araszczuk, *Mistagogia liturgiczna...*, dz. cyt., s. 148-184.

i nauczyciela religii, prowadząc ucznia do przyswojenia sobie treści – wymagań szczegółowych. Analizując je, można się przekonać, na ile jeszcze tematyka chrzcielna obecna jest w katechezie na tym poziomie. W ramach rozwijania poznania wiary gimnazjalista ma możliwość przekonania się o jej znaczeniu w życiu człowieka, przyswojenia sobie wiedzy o trudnościach w jej wyznawaniu oraz sposobów ich przezwyciężenia, dowiaduje się też, w jaki sposób wiara może nadać sens jego życiu. Z kolei dzięki wychowaniu liturgicznemu uczeń zapoznaje się z celem poszczególnych sakramentów, zadaniami ich szafarzy, ma też okazję do poznania i zinterpretowania wybranych tekstów liturgicznych odnoszących się do nich. Natomiast w ramach wychowania do życia wspólnotowego poznaje on historię powstania Kościoła i jego przymioty, biblijne obrazy, a także strukturę i ustrój. Zgłębia również początki chrześcijaństwa w Polsce, jednocześnie dostrzegając znaczenie chrztu dla historii naszego narodu i państwa. W końcu dzięki wprowadzeniu do misji poznaje formy apostołstwa świeckich, możliwości uczestnictwa chrześcijan w tworzeniu kultury, przekonuje się też o pozorności konfliktu między nauką a wiarą¹⁵.

II. WYBRANE PROGRAMY NAUCZANIA RELIGII A TEMATYKA CHRZCIELNA

Oprócz *Podstawy programowej* na kształt szkolnej katechezy w Polsce znaczący wpływ mają programy nauczania, które powstają na jej bazie i muszą z nią być zgodne¹⁶. Ich zasadniczym zadaniem jest skonkretyzowanie *Podstawy* i jej rozwinięcie tak, by stanowiły pomoc dla autorów podręczników do religii przy ich opracowywaniu, a katechetom pomagały w adaptowaniu ich treści do potrzeb szkoły, w której pracują¹⁷. Wśród tych programów są również i takie, które są

¹⁵ Por. tamże, s. 53-58.

¹⁶ Por. Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Regulamin zatwierdzania programów nauczania i podręczników w szkolnym nauczaniu religii dzieci i młodzieży*, w: <http://www.katecheza.episkopat.pl/index.php/menu/biuro-programowania-katechezy/dokumenty-dotyczace-dzialalnosci-bpk/22-regulamin-zatwierdzania-programow-nauczania-i-podrecznikow-w-szkolnym-nauczaniu-religii-dzieci-i-mlodziezy> [dostęp 12.01.2015], § 7 ust 2. Dokument reguluje całą procedurę zatwierdzania szkolnych programów i podręczników do religii; zob. tamże, § 4-6.

¹⁷ Por. Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, Kraków 2010, s. 9. Podstawowe informacje dotyczące programów nauczania religii można znaleźć w przywołanym już artykule Piotra Tomasika; zob. P. Tomasik, *Terminologia w programach nauczania...*, dz. cyt., s. 12-14. Kwestię adaptacji przez katechetę treści programów do zapotrzebowań szkoły omawia J. Szpet w przywołanej już książce *Dydaktyka katechezy*. On też podkreśla, że wyrazem takiego procesu jest opracowanie przez nauczyciela religii autorskiego programu gwarantującego skuteczność realizacji. Swoje rozważania na ten temat rozpoczyna od ogólnych informacji na temat programów nauczania. Później wymienia praktyczne wskazówki w ich adaptowaniu dla potrzeb szkoły; zob. J. Szpet, *Dydaktyka...*, dz. cyt., s. 276-280.

własnością Konferencji Episkopatu Polski i opracowane zostały przez powołany przy niej *Zespół do opracowania nowych programów katechizacji i podręczników*¹⁸. Jednym z nich jest *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, który będąc zgodny z *Podstawą programową*, zatwierdzony został przez Komisję Wychowania Katolickiego 9 czerwca 2010 roku, a obowiązywać zaczął od 1 września 2011 roku¹⁹. Ze względu na to, że dla każdego etapu edukacyjnego trzeba opracować oddzielny program, niniejszy dokument jest zbiorem programów dla poszczególnych poziomów, począwszy od przedszkola, a skończywszy na szkole ponadgimnazjalnej. Każdy z nich, stanowiąc kolejny rozdział we wskazanej pozycji, składa się z wprowadzenia do określonego etapu, celów katechetycznych – wymagań ogólnych z *Podstawy programowej* oraz programu dla danej klasy na tym etapie, który z kolei zawiera tytuł roku i wstęp, bloki tematyczne, a w nich cele katechetyczne, treści, wymagania, informacje o korelacji z edukacją szkolną, w końcu wskazania do realizacji programu²⁰.

W niniejszym artykule jako pierwszy zanalizowany zostanie program adresowany do uczniów z klas I-III szkoły podstawowej i noszący tytuł *W drodze do Wieczernika*²¹. Wypełnia on te założenia, które katechezie na tym etapie wyznacza *Podstawa*, a więc wprowadzenie w sakrament pokuty i Eucharystii. Stąd w pierwszej klasie akcent położony jest na osobiste przeżywanie wiary przez sześciolatka, natomiast w drugiej i trzeciej na doświadczenie wspólnoty, poznawanie i spotkanie Boga z innymi ludźmi. W tym też czasie uczeń ma nabrać umiejętności liturgicznych, które wiążą się z jego podstawowymi doświadczeniami życiowymi. Analizując program dla danej klasy, można także dostrzec obecność w niej tematyki chrzcielnej. Już w pierwszej klasie uczeń zgłębia prawdę, że chrzest włącza do rodziny Jezusa. Zapoznaje się również z podstawowymi dialogami stosowanymi w chrzcielnej liturgii oraz poznaje osoby związane z przyjęciem go do Kościoła. Z kolei wśród przedmiotów znajdujących się w każdym kościele potrafi rozpoznać chrzcielnicę. Dowiaduje się też, jak cennym Bożym darem jest woda i jaka jest jej oraz chrzcielnicy symbolika. Dostrzegając zaś, czym jest chrzest w życiu człowieka, kształtuje w sobie postawę miłości i sza-

¹⁸ Por. Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Regulamin zatwierdzania...*, dz. cyt., § 7.

¹⁹ Por. Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania...*, dz. cyt., s. 6-7. Jak już powiedziano, celem artykułu nie jest analizowanie wszystkich programów nauczania religii w kontekście tematyki chrzcielnej, dlatego zostaje tutaj na potrzeby trzeciej części tej publikacji przywołany wyżej wymieniony *Program*, na którego podstawie powstaje większość podręczników do religii.

²⁰ Por. tamże, s. 9-10.

²¹ Por. tamże, s. 33. Każdy z programów po zatwierdzeniu przez Komisję Wychowania Katolickiego otrzymuje swój numer; zob. Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Regulamin zatwierdzania programów...*, dz. cyt., § 4 ust. 3. Program *W drodze do Wieczernika* nosi numer: AZ-1-01-10; zob. Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania...*, dz. cyt., s. 33.

cunku wobec Jezusa obecnego także i w tym sakramencie. W końcu dowiaduje się, że jednym z darów, jaki w momencie chrztu otrzymał, jest wiara, która ma go prowadzić do świętości, oraz że to rodzice proszą o wiarę i chrzest dla swojego dziecka²². Natomiast w drugiej klasie główny akcent pada na pogłębienie wiedzy dotyczącej sakramentów, zwłaszcza pokuty i Eucharystii. W tym kontekście uczeń zapoznaje się z sakramentami Kościoła jako sposobami obecności i działania Chrystusa w różnych sytuacjach egzystencjalnych człowieka. Ma też możliwość kształtowania postawy radości z obecności zmartwychwstałego Chrystusa wśród ludzi dzięki liturgii. Zostaje mu też ukazany religijny wymiar Wielkanocy jako czasu świętowania zmartwychwstania i spotkania ze Zmartwychwstałym²³. W ostatniej, trzeciej klasie nadrzędnym celem katechezy staje się wprowadzenie dziecka w umotywowaną komunie z Chrystusem przebaczącą grzechy w sakramencie pojednania oraz obecnym i działającym w Najświętszej Eucharystii. Dlatego dominuje wówczas tematyka związana właśnie z tymi sakramentami, a omawiany *Program* koncentruje się na dobrym przygotowaniu do ich przyjęcia pod koniec tej klasy. Ma to się jednak dokonywać przez rozwijanie u katechizowanego godności dziecka Bożego i przyjaźni z Jezusem we wspólnocie Kościoła. W ten sposób dziecko ma dostrzec ich eklezjalny wymiar²⁴.

Kolejnym programem, ujętym w wyżej wymienionej pozycji, jest ten, który zaadresowany został do uczniów z klas IV-VI szkoły podstawowej, a zatytułowany *Poznaję Boga i w Niego wierzę*. Ze względu na mistagogiczny wydźwięk katechezy na tym poziomie, autorzy programu już we wprowadzeniu akcentują konieczność podejmowania wysiłków zmierzających do rozwijania u katechizowanego przyjaźni z Jezusem poprzez coraz bardziej świadome korzystanie z sakramentów pokuty i Eucharystii oraz nakreślenie mu całej historii zbawienia. Ponadto ma on doskonalić w sobie umiejętność modlitwy, wyznawania wiary, zachowywania ewangelicznych wymagań, udziału w liturgii i współdziałania w budowaniu wspólnoty Kościoła²⁵. Proces ten początek ma już w czwartej klasie

²² Por. tamże, s. 33-43. W pierwszej klasie szkoły podstawowej *Program* wyróżnia sześć założeń następująco zatytułowanych: (1) Witam – Bądź pozdrowiony, Panie; (2) Dziękuję i chwale – Chwała na wysokości Bogu; (3) Proszę – Proście, a otrzymacie; (4) Przepraszam – Panie, zmiłuj się!; (5) Czekam – Przyjdź, Panie Jezu; (6) Czuwam z Maryją i innymi świętymi – Zróbcie, co wam powie; zob. tamże, s. 35-40.

²³ Por. tamże, s. 44-50. W drugiej klasie założenia programowe ujęte zostały w następujący sposób: (1) Słuchamy – Mów, Panie; (2) Odpowiadamy – Oto ja, poślij mnie; (3) Dziękujemy – Dzięki, o Panie; (4) Grzeszymy i powracamy – Przyjmij mnie, Ojczy; (5) Otrzymujemy – Boże dary; (6) Dzielimy się – Jak Ty, Panie; zob. tamże.

²⁴ Por. tamże, s. 52, 59-60. Ze względu na ten zasadniczy cel katechezy *Program* wymienia założenia tak oto ujęte: (1) Modlimy się; (2) Wypełniamy Przykazania; (3) Witamy i przepraszamy Pana Jezusa; (4) Słuchamy Pana Jezusa; (5) Uczestniczymy w Ofiarowaniu i Przeistoczeniu; (6) Uczujemy z Panem Jezusem; (7) Przyjmujemy błogosławieństwo; zob. tamże, s. 52-58.

²⁵ Por. tamże, s. 67-68. Omawiany program otrzymał następujący numer: AZ-2-01/10; zob. tamże, s. 67.

szkoły podstawowej. Opierając się na doświadczeniach wychowanka związanych z jego pełnym uczestnictwem we Mszy św., prowadzący lekcje religii mają akcentować konieczność praktykowania modlitwy i pierwszych piątków miesiąca, pełny udział w Eucharystii i w różnych wydarzeniach z życia liturgicznego, a także sposoby budowania i umacniania wspólnoty kościelnej. Podejmowana jest też tematyka związana z chrztem. Obecna jest ona w kontekście wiary traktowanej jako jeden z darów Bożej łaski, który otrzymuje człowiek przyjmujący ten sakrament. W tej perspektywie uczeń ma nie tylko odkryć potrzebę rozwijania wiary i jej wyznawania na co dzień, ale też zadania chrześcijanina wobec Boga i wspólnoty wierzących z niej wynikające. Ponadto ma dojść do przekonania, że życie sakramentalne jest potwierdzeniem wiary w Chrystusowe zbawienie. Udział w katechezie ma również mu pomóc w kształtowaniu postawy apostoelskiej i ewangelizacyjnej²⁶. W kolejnej klasie katecheza ma koncentrować się na ukazaniu Bożej obecności, mocy i działania na podstawie postaci, wydarzeń opisanych na kartach Biblii. Dzięki temu przed katechizowanym stoi możliwość identyfikowania się z nimi i świadomego wejścia w przymierze z Bogiem oraz odpowiedzi na Jego wezwanie w perspektywie wiary. Wszystko to winien on zgłębić poprzez uświadomienie sobie prawdy o Bożej miłości do człowieka i Jego mocy uwalniającej od grzechu, a nade wszystko wypływającej z tego godności dziecka Bożego. Udział w katechezie ma go również prowadzić do uzmysłowienia sobie prawdy o jedności ludzi z Bogiem w Nowym Przymierzu, która swój wyraz znajduje w liturgii i sakramentach, szczególnie w chrzcie, sakramencie pokuty i Eucharystii. Wtedy też, szukając analogii, m.in. pomiędzy przejściem Izraela przez Morze Czerwone a chrztem, ma zauważyć, że Chrystus Zmartwychwstały właśnie przez sakramenty prowadzi do wolności i daje ocalenie. Z kolei analiza dokonującego się wówczas procesu przeobróżenia ma prowadzić go do zgłębienia wezwania do świętości oraz zaprosić do szukania sposobów jego realizacji, głównie poprzez umacnianie wiary i świadczenie o niej na co dzień²⁷. W kolejnej klasie zasadniczym celem katechezy jest wprowadzenie w historię zbawienia realizującą się w życiu i działalności Kościoła, w którym mieszka i działa Duch Święty. Wskutek tego uczeń ma rozwinąć poczucie przynależności do wspólnoty kościelnej, a także znaleźć w niej swoje własne miejsce i zadania. By jednak było to możliwe, najpierw poznaje początki istnienia i tajemnicy Ko-

²⁶ Por. tamże, s. 70-77. Analizowany program w czwartej klasie osnuty jest wokół hasła *Jestem chrześcijaninem*. Złożony jest on z pięciu założeń: (1) Żyję w przyjaźni z Jezusem; (2) Poznaję Boga; (3) Pytam, w co wierzę; (4) Uczę się kochać Pana Boga i ludzi; (5) Z Jezusem Chrystusem jestem w drodze do Boga Ojca; zob. tamże.

²⁷ Por. tamże, s. 79-90. W piątej klasie głównym hasłem programowym są słowa *Wierzę w Boga*. Założenia programowe przedstawiają się następująco: (1) Bóg kocha ludzi; (2) Bóg opiekuje się ludźmi; (3) Bóg zawiera przymierze z ludźmi; (4) Bóg posyła Jezusa; (5) Bóg naucza przez Jezusa; (6) Bóg działa przez Jezusa; zob. tamże.

ścioła, a także sakramenty jako źródło i środek uświęcenia człowieka. Dlatego jeden z działań programu poświęcony jest sakramentom, nazwanym sakramentami Kościoła. Chrzest ma zostać ukazany jako początek drogi do Boga, życia chrześcijańskiego, dzięki otrzymanemu nowemu życiu w Chrystusie i w Duchu Świętym. Ponadto uczeń ma poznać istotę, biblijne podstawy, proste teksty liturgiczne odnoszące się do wszystkich sakramentów, a w końcu konsekwencje wynikające z ich przyjęcia. W kolejnym dziale dowiaduje się, że chrzest służy nie tylko uświęceniu człowieka, ale rzutuje na życie Kościoła i buduje świat wartości, zobowiązuje do chrześcijańskiego świadectwa i apostołskiego zaangażowania w szerzenie królestwa Bożego na ziemi. Oprócz tego, poznając historię chrześcijaństwa w Polsce, ma odkryć znaczenie chrztu Polski dla naszego narodu i kultury europejskiej²⁸.

Kolejny etap edukacyjny obejmuje uczniów gimnazjum. Omawiany dokument zawiera również program nauczania religii dla tego poziomu. Nosi on tytuł *Pójść za Jezusem Chrystusem* i zakłada wprowadzenie gimnazjalisty w tajemnicę wiary w Boga działającego zarówno w Starym i Nowym Przymierzu, jak i w Kościele. Proces ten ma dokonywać się poprzez przybliżenie prawdy o Bogu, który w przeróżny sposób odpowiada na wszystkie pytania człowieka, a gdy on odchodzi od Niego i traci godność dziecka Bożego w Jezusie Chrystusie, daje mu szansę powrotu, obdarza łaską życia i jedności z sobą przez sakramenty, głównie chrztu, Eucharystii i pokuty. *Program* zakłada również ukazanie mu Chrystusowego Kościoła jako wspólnoty Ludu Bożego oraz wtajemniczenie w sakrament bierzmowania na drodze odkrywania swojego miejsca i zadania w tej wspólnotcie²⁹. Takie założenia mają być realizowane już w pierwszej klasie. Dla samego wychowanka nie jest to łatwy czas, ponieważ proces dojrzewania rodzi wiele problemów, także dotyczących wiary, związanych z przejściem od autorytatywnej jej formy do osobowego podejmowania decyzji. Dodatkowo stoi on przed nowymi wyzwaniem dotyczącymi podjęcia nauki w nowej szkole i wejścia w nowe środowisko. W obliczu tego wszelkie wysiłki katechetyczne winny być wsparciem katechizowanego w rozwoju wiary tak, by stawała się ona coraz bardziej samodzielna i była odpowiedzią na miłość Boga zapisaną na kartach Biblii, dostrzegalną zaś we wspólnotcie wierzących. Wskutek tego dokument sugeruje, by bardziej koncentrować się w tej klasie na poznaniu Biblii i objawienia Bożego i tutaj szukać wzorców godnych naśladowania. Dlatego też tematyka chrzcielna jest prawie nieobecna, można o niej mówić jedynie w kontekście rozważania

²⁸ Por. tamże, s. 92-101. Autorzy niniejszego *Programu* w szóstej klasie za ideę przewodnią obrali słowa *Wierzę w Kościół*. Z kolei założenia programowe ujęto w następujący sposób: (1) Tajemnica Kościoła Chrystusowego; (2) Siedem sakramentów Kościoła; (3) Życie z Chrystusem we wspólnotcie Kościoła; (4) Jesteśmy włączeni w dziedzictwo Kościoła; (5) Święci Kościoła uczą nas wiary; zob. tamże.

²⁹ Por. tamże, s. 107. Program przy zatwierdzeniu przez Komisję Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski otrzymał numer: AZ-3-01/10; zob. tamże.

sensu obrzędów Triduum Paschalnego oraz znaczenia chrztu Polski dla dziejów naszego narodu³⁰. W drugiej klasie wszelkie wysiłki mają prowadzić do obudzenia i umocnienia u uczestnika osobowej wiary. Proces ten ma przebiegać przede wszystkim w atmosferze wyjaśnienia chrześcijańskiego pojęcia wolności i uczenia się korzystania z niej. Jej podstawą jest komunია z Bogiem, możliwa dzięki paschalnemu dziełu utrwalonemu w sakramentach, w tym w sposób szczególny w chrzcie rozumianym jako sakrament wolności dzieci Bożych. W tym też duchu ukazana jest istota i znaczenie pozostałych sakramentów. Później *Program* zaleca, by uwagę skoncentrować na Dekalogu jako drogowskazu na drodze do szczęścia oraz na zobowiązaniach moralnych z niego wypływających. Stąd tematyka chrzcielna jest tutaj prawie nieobecna, nawiązuje się do niej, jedynie omawiając istotę Wielkiego Postu jako czasu przypominania sobie godności wypływającej z sakramentu chrztu i sensu Triduum Paschalnego³¹. Natomiast trzecia klasa gimnazjalna to czas, kiedy w katechezie szczególny akcent pada na ukazanie jako zasady życia chrześcijańskiej miłości, która winna objąć cały świat i każdego człowieka. Takie działanie ma uczyć gimnazjalistów właściwego jej przeżywania, szczególnie w rodzinie. Jest to też czas zwracania uwagi na konieczność poszanowania godności dziecka Bożego i odpowiedzialności za nią, a także analizowania różnych dróg realizacji powołania w związku z wyborami życiowymi, przed którymi uczeń już niedługo stanie. Dlatego obecność tematyki związanej z chrztem jest tutaj też znikoma. Pojawia się ona jedynie przy ukazywaniu znaczenia Wielkanocy oraz sensu i form apostołatu świeckich jako jednej z konsekwencji przyjęcia chrztu³².

III. SAKRAMENT CHRZTU W WYBRANYCH PODRĘCZNIKACH DO RELIGII I PRZEWODNIKACH METODYCZNYCH

Po przeanalizowaniu *Podstawy programowej* i wybranych programów nauczania pod kątem obecności w nich kwestii dotyczących sakramentu chrztu zostanie teraz zbadane, na ile i w jaki sposób są one obecne w podręcznikach szkolnych oraz przewodnikach metodycznych adresowanych do katechetów. Na

³⁰ Por. tamże, s. 110-118. Niniejszy *Program* w pierwszej klasie gimnazjum nosi tytuł *Spotkanie ze Słowem*. Założenia programowe są następujące: (1) Bóg na ludzkich drogach; (2) Słowo Boga do człowieka; (3) Słowo Boga prowadzi Lud Boży; (4) Słowo stało się Ciałem; (5) Słowo Boże rozszerzało się; (6) Twoje słowo na ścieżkach mego życia; zob. tamże.

³¹ Por. tamże, s. 119-127. Program drugiej klasy zatytułowany został *Aby nie ustawać w drodze*. W swych założeniach przedstawia się następująco: (1) Człowiek na drogach Boga; (2) Jezus Chrystus prowadzi do pełni życia; (3) Wędrówka ku dobru; (4) Drogowskazy na drodze do szczęścia; (5) Droga z Jezusem Chrystusem; zob. tamże.

³² Por. tamże, s. 128-135. Program tej klasy osnuty jest wokół hasła *Żyć w miłości Boga*, a sprecyzowany w następujących założeniach: (1) Świat, który powierzył mi Bóg; (2) Żyję, aby kochać; (3) Na drodze ucznia Jezusa Chrystusa (4) Rok z Jezusem Chrystusem w Kościele; zob. tamże.

potrzeby tego artykułu przebadano podręczniki szkolne i przewodniki metodyczne trzech oficyn: Wydawnictwa Święty Wojciech, krakowskiego WAM i kieleckiego Wydawnictwa Jedność, ponieważ są najczęściej używane w polskich diecezjach³³.

Zgodnie ze wskazaniem *Podstawy* pierwszy etap edukacyjny ma służyć właściwemu wprowadzeniu w sakramenty pokuty i Eucharystii, do których uczeń przystępuje pod koniec trzeciej klasy. Nie wyklucza to jednak występowania w nim tematyki chrzcielnej, o czym była wcześniej mowa. Pojawia się ona już w pierwszej klasie. W każdym z rozpatrywanych podręczników znajdziemy przynajmniej jedną jednostkę lekcyjną poświęconą pierwszemu sakramentowi. Ich zasadniczym celem jest uświadomienie uczniom, że chrzest jednoczy nas z Jezusem, czyniąc Jego uczniami i przyjaciółmi³⁴. Ponadto akcentują, że od tego momentu stajemy się dziećmi Boga i przynależymy do rodziny Jezusa, czyli Kościoła³⁵. Dodatkowo uczeń dowiaduje się z nich, przy czym chrzest ma miejsce, kto chrzci i jakie słowa wówczas wypowiada. Poznaje również przedmioty związane z udzielaniem tego sakramentu i ich symbolikę. W końcu jest w stanie kształtować w sobie postawę wdzięczności Bogu i rodzicom za chrzest³⁶. Katechizowany korzystający z podręczników poznańskiego wydawnictwa, w których znaleźć można trzy tematy poświęcone sakramentowi chrztu, dowiaduje się też, że prośba o chrzest jest najważniejsza, ponieważ od tego momentu człowiekowi zostaje otwarta droga do zbawienia³⁷. Z kolei krakowskie podręczniki w jednym z tematów proponują, by znaczenie modlitwy prośby i towarzyszących jej postaw ciała wyjaśnić mu w świetle obrzędów chrztu, zwłaszcza modlitwy powszechnej³⁸. We wszystkich też podręcznikach w tematach dotyczących wyposażenia kościoła

³³ Oprócz zatwierdzenia programów i podręczników do religii przez Komisję Wychowania Katolickiego, by dopuszczone one zostały do użytku, muszą jeszcze uzyskać aprobatę biskupa miejsca. To właśnie biskup diecezjalny zatwierdza programy nauczania religii, podręczniki, poradniki metodyczne przeznaczone do użytku szkolnego na terenie całej diecezji lub w jej części. Procedurę ich zatwierdzania na płaszczyźnie diecezjalnej zawiera wyżej wymieniony *Regulamin zatwierdzania programów nauczania i podręczników w szkolnym nauczaniu religii dzieci i młodzieży*. Biskup diecezjalny może też ustalić diecezjalny wykaz programów nauczania i podręczników do religii; zob. Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Regulamin zatwierdzania...*, dz. cyt., § 1 ust. 4, § 4 ust. 5, § 6.

³⁴ Por. *Przewodnik metodyczny. Żyjemy w Bożym świecie. Klasa I szkoły podstawowej*, red. K. Mielnicki, E. Kondrak, B. Nosek, Kielce 2014, s. 135.

³⁵ Por. *Jesteśmy w rodzinie Pana Jezusa. Podręcznik do nauki religii dla pierwszej klasy szkoły podstawowej*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2011, s. 22-23.

Por. *Jesteśmy w rodzinie Pana Jezusa. Poradnik metodyczny do nauki religii dla klasy I szkoły podstawowej*, red. W. Kubik, Kraków 2011, s. 59.

³⁶ Por. *Jesteśmy w rodzinie Pana Jezusa. Podręcznik...*, dz. cyt., s. 22-23, 38-39; *Jesteśmy w rodzinie Pana Jezusa. Poradnik...*, dz. cyt., s. 59-62, 99-102, 108-110; *Przewodnik metodyczny. Żyjemy...*, dz. cyt., s. 135-139.

³⁷ Por. *Jesteśmy w rodzinie Pana Jezusa. Podręcznik...*, dz. cyt., s. 52-53.

³⁸ Por. *Jesteśmy w rodzinie Pana Jezusa. Poradnik...*, dz. cyt., s. 125.

znajdziemy wskazanie, by wyjaśnić, czym jest chrzcielnica³⁹. Powyższe kwestie w większości są swoje powtarzane i pogłębiane w drugiej klasie. To wtedy uczeń jest zaproszony do głębszego odkrycia dziecięctwa Bożego, wzbudzenia radości i wdzięczności za nie, a przez to także poznania znaczenia chrztu w życiu człowieka⁴⁰. Dowiaduje się też, że Eucharystia dla rodziny dzieci Bożych, czyli Kościoła, jest czasem jej jednoczenia. Z tematami podejmującymi kwestię wspólnoty ochrzczonych spotyka się też w trzeciej klasie⁴¹. Oprócz tego z wątkami chrzcielnymi ma okazję się zetknąć, zarówno w drugiej, jak i trzeciej klasie przy problematyce dotyczącej sakramentów, chrztu Jezusa i Wielkanocy⁴². Te wszystkie kwestie autorzy podręczników przekazują mu za pomocą krótkich tekstów biblijnych i komentarzy do nich, a także kolorowych zdjęć i ilustracji⁴³. Z kolei katechetom radzą, by treści te przyswajali, stosując różnorodne metody sprzyjające uczeniu się przez ruch i zabawę⁴⁴.

Jak już wiadomo, drugi etap edukacyjny obejmuje uczniów z klas IV-VI szkoły podstawowej, a adresowana do nich katecheza ma przybrać charakter mistagogiczny. W tym też kontekście pojawia się problematyka związana z sakramentem chrztu. Ma to jednak dopiero miejsce w szóstej klasie. Katechizowany dowiaduje się wtedy, że Kościół, do którego należy od momentu chrztu, jest przestrzenią działania Ducha Świętego, a sakramenty czasem Jego uświęcającego działania oraz sposobem odkrycia boskiego i ludzkiego charakteru wspólnoty Kościoła⁴⁵. Uczeń, który na religii korzysta z poznańskich podręczników, ma

³⁹ Por. *Jesteśmy w rodzinie Pana Jezusa. Podręcznik...*, dz. cyt., s. 18-19; *Jesteśmy w rodzinie Pana Jezusa. Poradnik...*, dz. cyt., s. 59-62; *Przewodnik metodyczny. Żyjemy...*, dz. cyt., s. 77-81.

⁴⁰ Por. *Kochamy Pana Jezusa. Podręcznik do nauki religii dla drugiej klasy szkoły podstawowej*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2012, s. 8-9; *Przewodnik metodyczny. Idziemy do Jezusa. Klasa II szkoły podstawowej*, red. E. Kondrak, J. Czerkawski, Kielce 2012, s. 54-57; *Kochamy Pana Jezusa. Poradnik metodyczny do nauki religii dla klasy II szkoły podstawowej*, red. W. Kubik, Kraków 2012, s. 250-256.

⁴¹ Por. *Jezus jest z nami. Podręcznik do religii dla klasy III szkoły podstawowej*, red. J. Czerkawski, E. Kondrak, Kielce 2013, s. 64-65, 122-123; *Przewodnik metodyczny. Idziemy...*, dz. cyt., s. 58-62.

⁴² Por. tamże, s. 107-111, 180-183; *Jezus jest z nami...*, dz. cyt., s. 62-63; *Przyjmujemy Pana Jezusa. Podręcznik do religii dla klasy III szkoły podstawowej*, red. W. Kubik, Kraków 2013, s. 112-113. Tylko poznańskie podręczniki do trzeciej klasy nie zawierają żadnego tematu z kwestiami chrzcielnymi.

⁴³ Por. *Jesteśmy w rodzinie...*, dz. cyt., s. 18-19, 22-23, 38-39; *Kochamy Pana Pana Jezusa. Podręcznik...*, dz. cyt., s. 8-9, 106-107.

⁴⁴ Z metodami pracy z uczniem można zapoznać się, analizując scenariusze katechez znajdujące się w przewodnikach metodycznych; np. zob. *Przewodnik metodyczny. Żyjemy...*, dz. cyt., s. 86, 135.

⁴⁵ Por. *Wierzę w Kościół. Podręcznik do nauki religii dla klasy szóstej szkoły podstawowej*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2014, s. 8-13, 40-41; *Przemienieni przez Boga. Podręcznik do nauki religii dla klasy VI szkoły podstawowej*, red. Z. Marek, A. Walulik, Kraków 2014, s. 10-11, 20-23, 42-43.

możliwość dokładnego przeanalizowania każdego z sakramentów podczas osobnej jednostki lekcyjnej. W czasie jednej z nich poznaje głębiej chrzest. Odkrywa, że jest on drogocennym darem, a wiara wówczas otrzymana skarbem, który należy rozwijać. Wymieniając zaś znane już jego konsekwencje, dowiaduje się, na jakiej podstawie chrzci się dzieci. Ma też okazję poznania liturgii tego sakramentu, a nade wszystko podjęcia refleksji nad stanem swej wiary. W końcu zgłębia wynikającą z chrztu konieczność trwania w jedności z pasterzami Kościoła i świadczenia o Chrystusie⁴⁶. Dodatkowo z problematyką chrzcielną styka się, zarówno w tej, jak i w poprzednich klasach, przy okazji omawiania kwestii dotyczących grzechu pierworodnego, Jana Chrzciciela wzywającego także ludzi ochrzczonych do nawrócenia, znaczenia chrztu Jezusa, Jego zbawczej śmierci i zmartwychwstania celebrowanego w Liturgii Paschalnej, a także chrztu Polski⁴⁷. Wszystkie te treści autorzy podręczników przyswajają mu poprzez odpowiednie teksty biblijne, cytaty z dokumentów Kościoła, komentarze, fotografie, ilustracje, piosenki i modlitwy⁴⁸. Z kolei w poradnikach metodycznych proponują, by katecheci przedstawiali te treści, stosując zaproponowane tam metody, np. analizę tekstów biblijnych czy pracę z obrazem lub podręcznikiem⁴⁹.

Jak już wykazano, kolejny etap edukacyjny obejmuje uczniów gimnazjum, a zasadniczym celem katechezy staje się teraz wychowanie katolika dojrzałego, potrafiącego kochać Boga, Kościół i Ojczyznę, w pełni odpowiedzialnego za swoją wiarę. Dlatego *Podstawa* nazywa ją katechezą wyznania i rozumienia wiary. Pojawiają się więc w niej dotyczące tych zagadnień treści związane z sakramentem chrztu. W szczególny sposób uwzględnia się je w drugiej klasie, kiedy podjęta zostaje kwestia prawdziwego szczęścia. Gimnazjalista odkrywa wtedy, że człowiek doświadczyć go może w sakramentach Kościoła, a sam chrzest wprowadza na tę drogę Bożego szczęścia. Dlatego po temacie dotyczącym liturgii i sakramentów w ogólności ma możliwość głębszego poznania chrztu. Wówczas nie tylko powtarza sobie dotyczące go znane już informacje, ale odkrywa jego znaczenie, rangę i cel. Podejmuje również próbę interpretacji znaków występują-

⁴⁶ Por. *Wierzę w Kościół...*, dz. cyt., s. 42-45, 82-83. Liturgię sakramentów, w tym chrztu, omawia również krakowski podręcznik do szóstej klasy; *Przemienieni przez Boga...*, dz. cyt., s. 30-31, 14-15.

⁴⁷ Por. tamże, s. 32-33, 74-75, 106-107; *Wierzę w Boga. Podręcznik do nauki religii dla klasy piątej szkoły podstawowej*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2012, s. 24-25; *Wierzę w Kościół...*, dz. cyt., s. 100-101; *Przewodnik metodyczny. Miejsca pełne BOGActw. Klasa IV szkoły podstawowej*, red. K. Mielnicki, Kielce 2012, s. 176-179; *Spotkania u BOGAcjące. Podręcznik do religii dla klasy V szkoły podstawowej*, red. K. Mielnicki, Kielce 2013, s. 84-85.

Por. *Obdarowani przez Boga. Podręcznik do religii dla klasy V szkoły podstawowej*, red. Z. Marek, A. Walulik, Kraków 2013, s. 28-29, 39, 70-71, 82-83, 132-133, 137.

⁴⁸ Sposób przedstawiania uczniom tych treści można poznać, analizując wybrane jednostki lekcyjne w podręcznikach szkolnych; np. zob. tamże, s. 40-45, 82-83.

⁴⁹ Por. *Wierzę w Kościół. Szósta klasa szkoły podstawowej. Poradnik metodyczny*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2014, s. 82.

cych podczas liturgii tego sakramentu oraz najważniejszych tekstów liturgicznych do niego się odnoszących. W końcu dostrzega rangę wyznania wiary podczas chrztu i potrzebę ustawicznego wzrastania w wierze, nadziei i miłości oraz odpowiedzialności za zbawienie swoje i innych ludzi. Dodatkowo poznaje apostolskie inicjatywy podejmowane przez wspólnotę Kościoła⁵⁰. Oprócz tego z tematyką dotyczącą chrztu spotyka się w różnych klasach, przy okazji szukania okoliczności sprzyjających spotkaniu z Bogiem oraz omawiania rangi rodziny w wychowaniu religijnym młodych ludzi, a także Triduum Paschalnego, Święta Pięćdziesiątnicy czy chrztu Polski⁵¹. Podobnie jak przy poprzednich etapach edukacyjnych, autorzy podręczników wszystkie te treści przekazują za pomocą odpowiednich tekstów biblijnych, komentarzy do nich, fragmentów z dokumentów Magisterium Kościoła oraz odpowiednich ilustracji i fotografii⁵². Z kolei przy ich przyswajaniu na lekcjach religii radzą katechetom, by stosowali właściwe metody, które proponują w poradnikach metodycznych⁵³.

ZAKOŃCZENIE

Zasadniczym celem niniejszego artykułu było przebadanie, na ile tematyka związana z sakramentem chrztu obecna jest na lekcji religii w szkole podstawowej i gimnazjum. Dlatego przeanalizowano najpierw *Podstawę programową katechezy*, a później wybrane programy nauczania religii. Dzięki temu można było się przekonać, że na każdym z prezentowanych etapów, choć w innym kontekście, to jednak jest ona podejmowana oraz ma duże znaczenie. Później przebadano wybrane podręczniki szkolne, by zobaczyć, na ile znajduje ona w nich odzwierciedlenie. Wszystko to pozwala teraz wyciągnąć następujące wnioski i postulaty:

⁵⁰ Por. *Aby nie ustawać w drodze. Podręcznik do nauki religii dla drugiej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2012, s. 14, 24-29, 78-79; *Aby nie ustawać w drodze. Druga klasa gimnazjum. Poradnik metodyczny*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2012, s. 42-45; *Jezus działa i zbawia. Podręcznik do religii dla klasy II gimnazjum*, red. Z. Marek, A. Walulik, Kraków 2013, s. 15, 25, 32-35, 38-42, 128-129.

⁵¹ Por. *Spotkanie ze Słowem. Podręcznik do nauki religii dla pierwszej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2011, s. 20-21, 110-111, 140-141; *Aby nie ustawać w drodze...*, dz. cyt., s. 128-131; *Żyć w miłości Boga. Podręcznik do nauki religii dla trzeciej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2013, s. 138-141; K. Mielnicki, E. Kondrak, E. Parszewska, *Błogosławieni, którzy szukają Jezusa. Podręcznik do religii dla klasy I gimnazjum*, Kielce 2013, s. 89-91, 111-113, 121-123.

⁵² Tak, jak przy poprzednich etapach edukacyjnych, ze sposobem przedstawiania wyżej wymienionych treści można się zapoznać, analizując wybrane jednostki lekcyjne w podręcznikach szkolnych; np. zob. *Aby nie ustawać w drodze...*, dz. cyt., s. 24-29.

⁵³ Przykładowe metody to: praca z podręcznikiem, pogadanka, opis, nauka przed chrztem, list do dziecka, śpiew piosenki, zob. *Aby nie ustawać w drodze. Druga klasa...*, s. 42.

1. Autorzy analizowanych podręczników starają się jak najlepiej uwypuklić kwestie chrzcielne wskazane przez *Podstawę* i programy nauczania. Dokonują tego w różnorodny sposób, np. za pomocą określonych tekstów biblijnych, cytatów z dokumentów Kościoła, krótkich tekstów komentujących dane zagadnienia, wspomagając się w tym względzie ilustracjami, fotografiami, pieśniami i piosenkami religijnymi, a także zaproszeniami do modlitwy i refleksji. Jednak zawsze czynią to, biorąc pod uwagę poziom rozwoju katechizowanego i jego możliwości percepcyjne. Dodatkowo proponują uczniowi wykonanie zadań ujętych w zeszytach ćwiczeń i kartach pracy, by w ten sposób pobudzić go do samodzielnego twórczego działania w celu lepszego przyswojenia prezentowanych na lekcji treści, a katechecie umożliwić bieżącą ocenę jego pracy⁵⁴.
2. Analiza porównawcza badanych w artykule podręczników pozwoliła dojść do przekonania, że seria podręczników poznańskiego Wydawnictwa Święty Wojciech na wszystkich rozpatrywanych etapach edukacyjnych wyżej wymienione kwestie chrzcielne prezentuje w sposób najbardziej czytelny i przystępny dla ucznia. Oprócz ciekawszej szaty graficznej autorzy podręczników zwłaszcza w późniejszych klasach szkoły podstawowej i w gimnazjum przy przyswajaniu tych treści proponują np. poznanie nowotestamentalnych tekstów dotyczących chrztu, wybranych fragmentów z nauczania św. Grzegorza z Nazjanzu, wypowiedzi *Katechizmu Kościoła katolickiego* dotyczących znaczenia obrzędów chrztu, cytatów z nauczania św. Jana Pawła II. Czynią to jednak, uwzględniając zawsze możliwości katechizowanego i ubogacając je odpowiednimi fotografiami⁵⁵.

⁵⁴ Autorzy wszystkich analizowanych podręczników dodatkowo proponują zeszyt ćwiczeń lub karty pracy, w których znaleźć można różnorodne zadania, dostosowane do możliwości ucznia. Stąd np. w pierwszej klasie szkoły podstawowej proponują uczniowi dorysowanie na rysunku przedstawiającym moment chrztu brakujących osób przy chrzcielnicy czy wklejenie zdjęcia z chrztu ucznia lub naklejki przedstawiającej chrzest; zob. *Jesteśmy w rodzinie Pana Jezusa. Karty pracy dla pierwszej klasy szkoły podstawowej*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2011, s. 12-13. Z kolei w klasie szóstej, przy temacie dotyczącym pierwszego sakramentu uczeń ma za zadanie wzdłuż promieni słońca wpisać konsekwencje wynikające z przyjęcia chrztu i bycia chrześcijaninem, zredagować życzenia dla rówieśnika, który ma przyjąć chrzest w wieku kilkunastu lat, oraz wyjaśnić sens wypowiedzi św. Jana Pawła II dotyczących chrztu znajdujących się w podręczniku; zob. *Wierzę w Kościół. Karty pracy dla szóstej klasy szkoły podstawowej*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2014, s. 31-32. Z podobnymi zadaniami styka się w drugiej klasie gimnazjum, kiedy pierwszy sakrament ukazwany mu jest nie tylko jako fundament życia chrześcijańskiego, ale moment, w którym otrzymuje godność synostwa Bożego. Stąd w formie graficznej ma przedstawić wszystkie aspekty dotyczące tego sakramentu, które zostały wymienione i omówione w podręczniku, zinterpretować wypowiedź św. Grzegorza z Nazjanzu dotyczącą chrztu oraz wypisać sposoby okazania wdzięczności Bogu za sakrament chrztu; zob. J. Szpet, D. Jackowiak, *Aby nie ustawać w drodze. Karty pracy dla drugiej klasy gimnazjum*, Poznań 2012, s. 20-21.

⁵⁵ Z przykładowymi tego typu jednostkami lekcyjnymi można się zapoznać, przeglądając m.in.

Powyższą opinię potwierdza też doświadczenie pracy katechetycznej autora z tymi podręcznikami. Jednak niektóre prezentowane w nich zagadnienia wymagają doprecyzowania, co zostanie omówione w poniższych wnioskach i postulatach.

3. Z kolei przebadanie pod tym samym kątem przewodników metodycznych wszystkich trzech analizowanych wydawnictw pozwoliło dojść do przekonania, że najciekawsze scenariusze katechez dotyczące chrztu proponuje Wydawnictwo Jedność. Oprócz realizowanych celów katechetycznych: wymagań ogólnych, treści, umiejętności i postaw, jakie uczeń nabywa, można w nich znaleźć również interesujące metody i techniki pracy oraz szczegółową propozycję przebiegu lekcji religii. Zawierają one również kącik przeznaczony dla katechety, w którym są cytaty z Biblii odnoszące się do danego tematu, komentujące go i zapraszające nauczyciela religii do podjęcia modlitewnej refleksji, oraz propozycje książek godnych przeczytania⁵⁶.
4. Uczniowie z klas I-III szkoły podstawowej, w związku z wprowadzeniem w sakrament pokuty i Eucharystii, opanowują także fundamentalne kwestie dotyczące chrztu. Jak wspomniano, czynią to już w pierwszej klasie. Za pomocą ilustracji, krótkich tekstów biblijnych i komentarzy odkrywają oni prawdę o dziecięctwie Bożym, o Bożej miłości stojącej u jej podstaw, poznają osoby i przedmioty związane z udzielaniem sakramentu chrztu. Przewodniki metodyczne radzą, by treści te dzieciom przybliżać, stosując różnorodne metody aktywizujące, głównie oparte na ruchu i zabawie. Doświadczenie katechetyczne autora artykułu pokazuje, że jedną z godnych polecenia metod jest zabawa, w czasie której uczniowie odgrywają moment chrztu. Należy wtedy wybrać dzieci, które grać będą poszczególne osoby, czyli księdza, rodziców i rodziców chrzestnych. Natomiast funkcję chrzczonego dziecka pełni lalka. Warto wcześniej przygotować też świecę, która imitować będzie świecę chrzcielną oraz wodę w kubku, miskę. Można też przynieść białą szatę. W ten sposób poprzez zabawę uczniowie mają możliwość zapamiętania osób obecnych przy chrzcie i ich roli, przedmiotów związanych z udzielaniem tego sakramentu oraz słów wypowiedzianych przez kapłana podczas ceremonii chrztu. Często katechizowani nie znają daty swojego chrztu, niektórzy też nie

podręcznik do klasy szóstej szkoły podstawowej i drugiej gimnazjum; zob. *Wierzę w Kościół...*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, dz. cyt., s. 40-45; J. Szpet, D. Jackowiak, *Aby nie ustawać w drodze...*, dz. cyt., s. 28-29.

⁵⁶ Z wyżej wymienionymi kwestiami można spotkać się, analizując m.in. przewodnik metodyczny do klasy drugiej szkoły podstawowej; *Przewodnik metodyczny. Idziemy...*, dz. cyt., s. 54-62, 107-111, 180-183.

wiedzą, kim są ich chrzestni rodzice i kto udzielał im tego sakramentu oraz gdzie chrzest miał miejsce. Dlatego warto ich zachęcić, by w domu porozmawiali z rodzicami na ten temat, pooglądali zdjęcia, film i pamiątki ze swego chrztu oraz przynieśli je na lekcje religii. W ten sposób mają okazję poznać wszystkie okoliczności swego chrztu.

5. W trzeciej klasie szkoły podstawowej wszystkie wysiłki katechetyczne skupiają się na precyzyjnym przygotowaniu katechizowanych do pierwszej spowiedzi i komunii św. Stąd, jak już powiedziano, tematyka podejmowana w czasie lekcji religii związana jest z tymi sakramentami, a wątki chrzcielne są w niej w zależności od podręczników, które się wykorzystuje, prawie lub wcale nieobecne. Jest to jednak błąd, ponieważ analiza *Podstawy* i programu nauczania pokazała, że przygotowanie do tych sakramentów odbywać się powinno poprzez rozwój pojmowania wiary i prawdy o Bożym dziecięctwie. Skoro chrzest daje temu początek, to warto te prawdy podczas katechezy dzieciom przypomnieć i pogłębić ich rozumienie. Pomocne w tym względzie okazać się mogą różnorodne publikacje adresowane do katechetów, zawierające gotowe scenariusze katechez⁵⁷. Okazję ku temu stwarza również bezpośrednie przygotowanie do uroczystości pierwszej komunii św., w czasie której następuje odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych. Wtedy należy dzieciom wyjaśnić nie tylko, co mają w tym czasie odpowiadać kapłanowi, ale wrócić do tematyki chrzcielnej i w tej perspektywie wytłumaczyć, o co pyta. Warto również pamiętać, że czas przygotowania trzecioklasistów do pierwszego pełnego udziału we Mszy św. ma sprzyjać zacieśnieniu współpracy pomiędzy katechetami i księżmi a rodzicami. Stąd w ramach zalecanych przez *Podstawę* spotkań pastoralnych o charakterze skrutyniów można zorganizować także i takie, które do chrztu św. będzie nawiązywać. Z kolei w czasie spotkań z rodzicami należy im przypomnieć o obowiązku wychowania swych dzieci w wierze oraz poprzez odpowiednio dobraną tematykę spotkań z nimi i tzw. Msze św. inicjacyjne umożliwić im pogłębienie wiary tak, by w ostateczności oni sami potrafili zadbać o jej rozwój u swych dzieci⁵⁸.

⁵⁷ Jedną z takich publikacji zawierającą scenariusze katechez dla przedszkoli i szkół podstawowych jest: *Znak krzyża i światło wiary. Scenariusze katechez o chrzcie świętym dla przedszkoli i szkół podstawowych*, red. A. Filipiak, t. 1, Poznań 2014. Autorzy dla każdego z poziomów edukacyjnych, w tym także dla uczniów z klas I-III szkoły podstawowej, przygotowali po dwa scenariusze; zob. tamże, s. 63.

⁵⁸ Podobnie jak w przypadku kolejnych etapów edukacyjnych, tak też i przy tym *Podstawa programowa* szczegółowo wskazuje, jak powinna wyglądać współpraca katechetów ze środowiskami wychowawczymi takimi, jak rodzina i parafia; zob. Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy...*, dz. cyt., s. 35-36.

6. Jak już powiedziano, na drugim etapie edukacyjnym, czyli w klasach IV-VI szkoły podstawowej uczniowie zaczynają przeżywać pierwsze kryzysy wiary. W związku z tym *Podstawa* i analizowany wcześniej program nauczania dla tego poziomu akcentuje konieczność podejmowania wysiłków zmierzających do pogłębienia przez katechizowanych przyjaźni z Jezusem na drodze częstego i coraz bardziej świadomego korzystania z sakramentów pokuty i Eucharystii. Oprócz tego zaleca, by zadbać o nakreślenie im całej historii zbawienia oraz w miarę możliwości o udoskonalenie przez nich umiejętności modlitwy, wyznawania wiary, zachowywania ewangelicznych wymagań, udziału w liturgii i współdziałania w budowaniu wspólnoty Kościoła. Nie jest to zatem łatwe zadanie, co pokazało doświadczenie katechetyczne autora artykułu. Czy zatem w tym procesie pomocą mogą służyć przebadane podręczniki i przewodniki metodyczne? Ich analiza ujawniła, że wszystkie te kwestie w ciągu trzech lat edukacji na analizowanym poziomie są podejmowane i omawiane. Jednak w kontekście tematyki dotyczącej wiary i jej wyznawania warto byłoby wskazać na jej źródło w sakramencie chrztu. Podobnie należałoby uczynić przy tematach podejmujących kwestię dawania świadectwa o Chrystusie przez chrześcijan. I choć autorzy rozpatrywanych podręczników w klasie czwartej i piątej roztrząsają te wątki, to jednak nie umieszczają w nich żadnego tematu dotyczącego chrztu (pojawia się on dopiero w szóstej klasie w zagadnieniach związanych z sakramentami), w którym mogliby na te związki wskazać. Wyjątek stanowi podręcznik i przewodnik metodyczny do czwartej klasy Wydawnictwa Jedność. W nim można znaleźć jednostkę lekcyjną, w której motywy chrzcielne zostają poruszone przy okazji zgłębiania wiadomości o chrzcie Jezusa⁵⁹. Trzeba również pamiętać, że realizacja wyżej wymienionych zadań nie może ograniczać się tylko do lekcji religii. By ukazać piękno życia wiarą czy wspólnotowości Kościoła, powinno się zachęcać katechizowanych do zaangażowania w funkcjonowanie ich parafii, a na gruncie szkolnym stwarzać im dodatkowe możliwości do pogłębienia swej wiedzy, np. poprzez udział w konkursach o charakterze religijnym czy wycieczkach, pielgrzymkach do miejsc związanych z chrześcijaństwem w regionie zamieszkania. Istotną rolę w tym

⁵⁹ Por. *Przewodnik metodyczny. Miejsca pełne...*, dz. cyt., s. 176-179. Podczas tej katechezy uczniowie dowiadują się, że chrzest uwalnia człowieka od grzechu pierworodnego, czyni go dzieckiem Bożym i świątynią Ducha Świętego oraz włącza do wspólnoty Kościoła. Ponadto autorzy scenariusza do tej katechezy zalecają, by przeprowadzić z dziećmi rozmowę dotyczącą ich chrztu, zadać zadanie domowe polegające na podziękowaniu Bogu w osobistej modlitwie za sakrament chrztu otwierający na życie wieczne, a także rodzicom i rodzicom chrzestnym za łaskę wiary. Zalecają również, by katechezę zakończyć wspólnym wyznaniem wiary według formuły chrzcielnej; zob. tamże.

względnie odgrywać mogą również szkolne rekolekcje. Stąd należy zadbac o jak najwłaściwszy ich przebieg tak, by odpowiadały one oczekiwaniom uczniów. Nie można również zapomnieć o dalszym podtrzymywaniu współpracy z rodzicami, na co zwraca uwagę *Podstawa*⁶⁰.

7. Analiza kształtu katechezy na kolejnym etapie edukacyjnym, czyli w gimnazjum, pokazała, że stoi przed nią duże wyzwanie, ponieważ musi być ona odpowiedzią na dylematy religijne młodzieży wynikające głównie z zachodzących w niej przemian fizycznych, intelektualnych i psychicznych. Do tego dochodzi tendencja do krytykowania otaczającej rzeczywistości i kwestionowania przyjętych wartości. W związku z tym, jak już powiedziano, proponuje się jej katechezę wyznania i rozumienia wiary, której zasadniczym celem staje się wychowanie katolika świadomego i odpowiedzialnego za swoją wiarę, potrafiącego prawdziwie kochać Boga, Kościół i Ojczyznę. W tym też kontekście pojawia się tutaj tematyka związana z chrztem. Przebadane podręczniki do religii i przewodniki metodyczne w pełni ją uwypuklają. Należałoby jedynie bardziej zaakcentować wszystkie wymiary duchowości chrzcielnej i konieczność życia nią na co dzień przez chrześcijan. Choć te wątki w podejmowanych tematach są w większości obecne, to jednak mogłyby być zaakcentowane w pełni w odrębnej jednostce lekcyjnej. Można to zrobić np. przy omawianiu zagadnień związanych z sakramentem bierzmowania, wtedy bowiem zaleca się, by ukazać go jako dopełnienie chrztu. Przy przygotowaniu młodzieży do przyjęcia sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej należy pamiętać, by nie ograniczało się ono tylko do jej udziału w lekcji religii. Istotną rolę odgrywa tutaj katecheza parafialna, w czasie której młodzi ludzie powinni mieć okazję do odkrycia piękna wiary, jej wspólnotowego wymiaru, a także podejmowania dzieł miłosierdzia. W tym względzie trzeba również pamiętać o podtrzymywaniu współpracy z rodzicami, na co zwraca uwagę *Podstawa*⁶¹.
8. Do problematyki chrzcielnej niezależnie od tego, na ile i w jaki sposób jest ona realizowana przez podręczniki do religii, warto również wracać ze względu na przygotowania do obchodów 1050. rocznicy chrztu Polski w 2016 roku. Pomocą służyć mogą różnorodne publikacje zawierające scenariusze i materiały katechetyczne, w tym też i te wydane przez Wy-

⁶⁰ Jak już wspomniano, przy każdym z etapów edukacyjnych, w tym i dotyczącym gimnazjum, *Podstawa* omawia kwestię współpracy katechety z rodziną i parafią w realizowaniu zamierzonych celów; zob. Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy...*, dz. cyt., s. 48-49.

⁶¹ Podobnie jak na poprzednich poziomach edukacyjnych, autorzy *Podstawy* kwestię współpracy z rodzicami omawiają w dziale poświęconym współpracy środowisk wychowawczych; zob. tamże, s. 68-69.

dawnictwo Święty Wojciech, o których była już mowa. Ich motywem przewodnim na wszystkich etapach edukacyjnych jest symbolika światła i krzyża. Stąd autorzy zalecają, by pierwszą z nich przeprowadzić przed Adwentem, a drugą w Wielkim Poście w ramach tzw. katechez okolicznościowych przewidzianych przez programy nauczania. Wszystko to ma w ostateczności sprzyjać pogłębieniu u dzieci i młodzieży łaski chrztu oraz budowaniu wierności chrześcijańskiemu dziedzictwu wpisanemu nieodłącznie w dzieje Polski⁶².

ABSTRACT

The objective of this paper, Sacrament of Baptism in School Catechesis, was to research the extent to which this subject is present in the catechesis classes at primary and secondary schools. It opens with an analysis of the guidelines of the Polish Episcopate, regarding teaching of religion in schools, Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce (Curriculum Guidelines for Basic Catechesis of the Catholic Church in Poland) (first part). Next, it discusses Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach (Curriculum Guidelines for Teaching of the Roman Catholic Religion in Kindergartens and Schools), issued by the Commission for Catholic Education of the Polish Episcopate, containing all regulations for teaching religion at each stage of school education. Careful examination of these documents reveals that the meaning and importance of the sacrament of baptism is addressed at every level of education, with due allowance for the age of the listeners. The main task of catechesis during the first three years of primary education is to introduce pupils to the sacraments of penance and Eucharist, as well as provide them with a better understanding of the sacrament of baptism. During their subsequent years of primary school, catechesis classes assist them in developing their awareness of the importance of faith in human life and strengthening their sense of belonging to the Church and their co-responsibility for her. Secondary school catechesis aims at helping pupils to discover that faith ought to inform all their life. The third part of the article analyses presentation of the sacrament of baptism in selected catechetical handbooks and teachers' manuals. The research allows to conclude that the guidelines of the Polish Church in this regard are met.

Keywords

sacraments, baptism, catechesis, curriculum guidelines,
primary education, secondary education

⁶² *Znak krzyża i światło wiary...*, dz. cyt., s. 7-8. Jeśli chodzi o pierwszy etap edukacyjny, czyli klasy I-III szkoły podstawowej, autorzy proponują katechezy opatrzone następującymi tytułami/tematami: *Być jak robaczek świętojański, czyli co to znaczy być światłem dla świata, Nasze logo, czyli po czym poznać chrześcijanina*. Z kolei dla klas IV-VI szkoły podstawowej postulują jednostki lekcyjne zatytułowane: *Ja jestem światłością świata (J 8,12), Znaczą cię znakiem krzyża*; zob. tamże, s. 23-36, 39-62. Natomiast scenariusze dwóch katechez o chrzcie dla klas gimnazjalnych można znaleźć w podobnej do wyżej wymienionych pozycji, ale przeznaczonej dla tego poziomu i dodatkowo dla uczniów ze szkół ponadgimnazjalnych; zob. *Przyjąć krzyż Chrystusa i żyć w świetle wiary. Scenariusze katechez o chrzcie świętym dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych*, t. 1, red. A. Filipiak Poznań 2014.

BIBLIOGRAFIA

- Aby nie ustawać w drodze. Druga klasa gimnazjum. Poradnik metodyczny*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2012.
- Aby nie ustawać w drodze. Podręcznik do nauki religii dla drugiej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2012.
- Araszczyk S., *Mistagogia liturgiczna i jej korelacja z dokumentem „Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Wrocław 2012.
- Jesteśmy w rodzinie Pana Jezusa. Karty pracy dla pierwszej klasy szkoły podstawowej*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2011.
- Jesteśmy w rodzinie Pana Jezusa. Podręcznik do nauki religii dla pierwszej klasy szkoły podstawowej*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2011.
- Jesteśmy w rodzinie Pana Jezusa. Poradnik metodyczny do nauki religii dla klasy I szkoły podstawowej*, red. W. Kubik, Kraków 2011.
- Jezus działa i zbawia. Podręcznik do religii dla klasy II gimnazjum*, red. Z. Marek, A. Walulik, Kraków 2013.
- Jezus jest z nami. Podręcznik do religii dla klasy III szkoły podstawowej*, red. J. Czerkawski, E. Kondrak, Kielce 2013.
- Katechizm Kościoła katolickiego (11.X.1992)*, Poznań 1994.
- Kochamy Pana Jezusa. Podręcznik do nauki religii dla drugiej klasy szkoły podstawowej*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2012.
- Kochamy Pana Jezusa. Poradnik metodyczny do nauki religii dla klasy II szkoły podstawowej*, red. W. Kubik, Kraków 2012.
- Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, Kraków 2010.
- Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Regulamin zatwierdzenia programów nauczania i podręczników w szkolnym nauczaniu religii dzieci i młodzieży*, w: <http://www.katecheza.episkopat.pl/index.php/menu/biuro-programowania-katechezy/dokumenty-dotyczace-dzialalnosci-bpk/22-regulamin-zatwierdzenia-programow-nauczania-i-podrecznikow-w-skolnym-nauczaniu-religii-dzieci-i-mlodziezy>, [dostęp 12.01.2015].
- Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2010.
- Mielnicki K., Kondrak E., Parszewska E., *Błogosławieni, którzy szukają Jezusa. Podręcznik do religii dla klasy I gimnazjum*, Kielce 2013.
- Misiaczek K., *Mistagogia w katechezie*, w: opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAK/km_mistagogia_wk.html#, [dostęp 8.01.2015].
- Misiurek J., *Wiara i sakramenty w życiu duchowym*, Częstochowa 2013.
- Obdarowani przez Boga. Podręcznik do religii dla klasy V szkoły podstawowej*, red. Z. Marek, A. Walulik, Kraków 2013.

- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Poznań–Warszawa 1971.
- Przemienieni przez Boga. Podręcznik do nauki religii dla klasy VI szkoły podstawowej*, red. Z. Marek, A. Walulik, Kraków 2014.
- Przewodnik metodyczny. Idziemy do Jezusa. Klasa II szkoły podstawowej*, red. E. Kondrak, J. Czerkowski, Kielce 2012.
- Przewodnik metodyczny. Miejsca pełne BOGActw. Klasa IV szkoły podstawowej*, red. K. Mielnicki, Kielce 2012.
- Przewodnik metodyczny. Żyjemy w Bożym świecie. Klasa I szkoły podstawowej*, red. K. Mielnicki, E. Kondrak, B. Nosek, Kielce 2014.
- Przyjąć krzyż Chrystusa i żyć w świetle wiary. Scenariusze katechez o chrzcie świętym dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych*, t. 1, red. A. Filipiak, Poznań 2014.
- Przyjmujemy Pana Jezusa. Podręcznik do religii dla klasy III szkoły podstawowej*, red. W. Kubik, Kraków 2013.
- Spotkania u BOGAjące. Podręcznik do religii dla klasy V szkoły podstawowej*, red. K. Mielnicki, E. Kondrak, B. Nosek, Kielce 2013.
- Spotkanie ze Słowem. Podręcznik do nauki religii dla pierwszej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2011.
- Szpet J., *Dydaktyka katechezy*, Poznań 1999.
- Szpet J., Jackowiak D., *Aby nie ustawać w drodze. Karty pracy dla drugiej klasy gimnazjum*, Poznań 2012.
- Szpet J., *Podstawa Programowa Katechezy*, w: A. Bałoniak, *Wokół Podstawy programowej i Dyrektorium katechetycznego*, Poznań 2001, s. 15-32.
- Tomasik P., *Terminologia w programach nauczania religii w szkole*, w: *Wokół Podstawy programowej i dyrektorium katechetycznego*, A. Bałoniak, Poznań 2001, s. 7-14.
- Wawrzyniak K., *Jak korzystać z Podstawy Programowej*, w: *Katecheza wobec zadań nowej szkoły. Materiały z sympozjum zorganizowanego w dniach 22 maja i 18 września 1999 r.*, red. D. Jackowiak, J. Szpet, Poznań 1999, s. 77-82.
- Wierzę w Boga. Podręcznik do nauki religii dla klasy piątej szkoły podstawowej*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2012.
- Wierzę w Kościół. Karty pracy dla szóstej klasy szkoły podstawowej*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2014.
- Wierzę w Kościół. Podręcznik do nauki religii dla klasy szóstej szkoły podstawowej*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2014.
- Wierzę w Kościół. Szósta klasa szkoły podstawowej. Poradnik metodyczny*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2014.
- Znak krzyża i światło wiary. Scenariusze katechez o chrzcie świętym dla przedszkoli i szkół podstawowych*, t. 1, red. A. Filipiak, Poznań 2014.
- Życ w miłości Boga. Podręcznik do nauki religii dla trzeciej klasy gimnazjum*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2013.